

IV

ANALIZA MAINSTREAM: CICLUL – PRODUS INERENT AL PIEȚEI LIBERE

Vom examina în acest capitol mai multe teorii mainstream ale ciclului. Dată fiind diversitatea lor, vom începe cu câteva considerații generale legate de metoda de cercetare a mainstreamului și alte caracteristici pe care le întâlnim la toate sau la majoritatea analizelor prezentate.

1. Considerații generale asupra teoriilor mainstream ale ciclului

1°. ce este piața liberă și ce este intervenția

Majoritatea teoriilor mainstream nu fac distincție între piața liberă și intervenție sau fac confuzie între politici și măsuri intervenționiste și piața liberă. Este important de văzut în fiecare circumstanță concretă dacă organizarea sectorială sau generală este compatibilă cu o ordine a proprietății private sau nu. În particular, este de reținut că sistemul monetar occidental, bazat pe rezervă fracționară, bancă centrală și alte trăsături intervenționiste *nu* este o caracteristică a pieței libere și rezultatele funcționării sale nu pot fi puse pe seama pieței libere. O cercetare atentă este necesară pentru a vedea dacă piața muncii, bursa sau alte sectoare ale economiei sunt afectate sau nu de intervenții. Simpla observare a rezultatelor funcționării unui domeniu nu este suficientă pentru a-l caracteriza ca ordine a proprietății private sau intervenționism. În mod similar, simpla declarare a unui domeniu ca fiind de un fel sau altul nu e de ajuns pentru caracterizare.

2°. empirismul

Metoda de cercetare specifică mainstreamului este empirismul. Știința este văzută ca formulare de ipoteze și testarea lor prin confruntarea cu datele. Argumentul ultim pentru sau contra unei teorii stă în capacitatea ei de a rezista la noi și noi testări.

Nu ne propunem să facem aici o critică detaliată a empirismului. Dăm doar câteva argumente în sprijinul ideii că știința nu poate fi derivată în acest mod. Așa cum am mai spus, modul în care este construită lumea nu lasă loc oricărei metode de descoperire a adevărului. Din faptul că omul acționează, că acțiunea se desfășoară în timp, că resursele sunt rare, că viitorul este incert, că preferințele și anticiparea ghidează acțiunea umană, că preferințele nu sunt măsurabile rezultă câteva lucruri interesante. În primul rând, rezultă că este posibilă derivarea unui corp de cunoștințe *sigure*, de relații sistematice prin exersarea logicii tradiționale. Aceasta este știința economică. Ea nu are nevoie de nici o confirmare empirică și adevărul sau eroarea lor se pot detecta prin utilizarea rațiunii, nu prin apelul la situații concrete. Acesta este un punct important, pentru că empirismul neagă posibilitatea științei în afara testării. O a doua consecință stă în faptul că, dacă realitatea este astfel structurată, orice teorie care este construită pe alte premise este irelevantă pentru lumea în care trăim. O lume construită, de exemplu, pe ideea că viitorul este cunoscut sau că acțiunile sunt instantanee, „simultane” (nu se desfășoară în timp) poate fi o întreprindere interesantă, însă de nici un folos într-un univers în care incertitudinea și timpul sunt atotprezente. O altă problemă cu care se confruntă empirismul este faptul că fenomenele reale sunt *fenomene complexe*, produsul interacțiunii unei multitudini de factori, care pot acționa cu intensități diferite și în direcții diferite. Influența factorilor nu poate fi izolată decât logic, nu empiric.¹ Mai mult, există *teorii netestabile*, care fac apel la mărimi reale dar nemăsurabile sau la realități contrafactice. Teoria clasică a șomajului, de exemplu, nu este testabilă, ea făcând referire la relația dintre structura salariilor de piață (care nu se văd, sunt contrafactice) și structura salariilor în condiții de intervenție (salariile efectiv plătite pe piață în condiții de intervenție).² La aceasta se adaugă și faptul că empirismul nu este de nici un folos atunci când discutăm teorii alternative oferite ca explicație pentru același fenomen. De exemplu, protecționismul american din secolul al XIX-lea este cauza prosperității americane? Sau prosperitatea americană a fost realizată prin acțiunea concertată a altor factori, protecția *diminuând* prosperitatea? Numai examinarea teoretică a efectelor protecției și a ingredientelor dezvoltării ne poate da răspuns la aceste întrebări. Și dificultățile nu se

¹ Vezi discuțiile referitoare la prețurile nominale și la ratele dobânzii pe parcursul ciclului în capitolul al treilea.

² Vezi mai jos, la discuția referitoare la curba lui Philips.

opresc aici. Stabilirea prin analize empirice a unor relații -chiar sistematice- între diverse componente ale realității nu ne este de mare folos pentru că 1) există corelații puternice între diverse componente care sunt demonstrabil independente de fenomenele respective (exemplu ipotetic: cotele apelor Dunării și deficitul comercial al României); 2) această procedură nu are prea multe de-a face cu știința, ci are mai multe în comun cu ghicitul și cu superstițiile (fără explicarea parcursului logic al compunerii fenomenului nu avem o teorie științifică; legătura sistematică de tip științific este stabilită atunci când este revelată legătura naturală dintre caracteristicile unor fenomene); 3) selecția fenomenelor pentru care se studiază relația cauză-efect se face în baza unei *teorii*. Toate aceste considerații ne arată că este imposibilă construirea unui corp de cunoștințe *științifice* pornind de la epistemologia empiristă.

Caracterul anti-teoretic al empirismului a dus la o neglijare a logicii economice, adevăruri de mult cunoscute fiind date uitării în marea de experimente și de date colectate. Vom ilustra în continuare cele două modalități de a descoperi adevărul prin examinarea șomajului și a curbei lui Philips.

Ilustrarea diferențelor de abordare: șomajul

a) Abordarea agregativ-empiristă

Curba lui Philips reprezintă o relație fundamentală identificată de macroeconomiști în teoria (explicația) șomajului. Ea susține că ar exista o corelație inversă între rata șomajului și rata inflației: cu cât rata inflației este mai mare, cu atât rata șomajului este mai mică și invers.

Afirmația fundamentală este aceea că s-a descoperit o relație cantitativă, independentă de timp și loc, între două agregate. Conform acestei teorii, niveluri mari ale șomajului trebuie combătute prin manipularea cererii agregate, instrumentul preferat fiind creșterea masei monetare. De fiecare dată când există șomaj, cauza stă în politicile „deflaționiste” adoptate de guverne sau de băncile centrale. Moneda sănătoasă s-ar afla într-o contradicție profundă și ireductibilă cu ocuparea.

Câteva observații

i) o primă problemă a curbei privește *definirea agregatelor*, „inflație” și „șomaj”. Nimeni nu vede „șomaj” și „inflație” în realitate. Ambii termeni sunt construcții

agregative, statistice. Atât „șomajul” cât și „inflația” ridică probleme serioase de definire atunci când se abandonează perspectiva personalistă.

În ceea ce privește „șomajul”, sunt utilizate diverse definiții ale „șomerului”, cele mai multe făcând referire la criterii precum vârsta și capacitatea fizică de a munci, dacă persoana se află în căutarea unui loc de muncă și dacă este disponibilă să se angajeze în perioada următoare.

Problema centrală nu este deloc atinsă: pe o piață liberă, oricine este dispus să lucreze pentru o sumă nu mai mare decât productivitatea valorică marginală găsește de lucru; pe de altă parte, orice persoană care refuză să lucreze pentru un salariu corespunzător productivității marginale nu poate intra în categoria „șomaj involuntar”. Mai mult, șomajul voluntar presupune resurse care să permită persoanei în căutarea unui loc de muncă traiul pe perioada respectivă. Din păcate, acest tip de șomaj este stimulat de ajutorul de șomaj acordat destul de lax și pe perioade lungi, din resurse publice și nu din cele ale persoanei în cauză.

Agregativiștilor le este dificil să explice și următorul aspect: dacă lupta împotriva șomajului este atât de importantă, de ce există simultan persoane care vor să lucreze pentru salariul x și angajatori dispuși să-i angajeze pentru salariul x , însă schimbul nu poate avea loc? Răspunsul este simplu: legislația privind salariul minim împiedică angajarea la acel salariu! Iată un alt factor nementionat de agregativiști (pe lângă ajutorul de șomaj) care determină apariția șomajului. Acești factori țin însă nu de piață ci de intervenția guvernului în economie.

Aceste probleme nu sunt vizibile decât prin coborârea din avion, la nivelul acțiunii personale.

În privința „inflației” lucrurile sunt chiar mai dificile. Cum rata inflației este o medie ponderată a unui coș de bunuri, imediat apar două probleme majore: ce *pondere* să aibă un anumit bun și ce *bunuri* să fie incluse în coș. Dată fiind importanța ratei inflației pentru lumea politică, problemele menționate mai sus au ajuns să devină surse de dispută nesfârșită între guvern și sindicate sau alte grupuri importante de presiune în societate.

ii) înlocuirea raționamentului și a relațiilor calitative dintre fenomene cu relații cauzale cantitative între agregate eșuează însă nu numai datorită problemelor grave de definire, ci și pentru că abordarea agregativă *nu este capabilă să explice de ce a ales un*

anumit agregat (inflația) și nu altul ca variabilă explicativă fundamentală a nivelului șomajului. Alegerea variabilelor presupune existența unei teorii.

Este evident că ar fi putut fi ales orice alt factor, cum ar fi indicele BET sau cotele apelor Dunării, nivelul ratelor dobânzii sau cursul de schimb.

Identificarea de relații cauzale prin coeficienți de corelație este practic anulată de existența unor coeficienți de corelație mari între variabile fără nici o legătură între ele.

iii) *o altă problemă majoră o reprezintă decizia între teorii alternative, mai ales atunci când acestea nu sunt testabile.* Testarea nu mai are aici nici un rol, rămânând în joc doar logica economică.

b) Abordarea personalistă

Abordarea personalistă pleacă de la *structura salariilor de piață*. Nu mediile sau agregatele sunt importante pentru nivelul ocupării, ci negocierile dintre întreprinzători și deținătorii de forță de muncă, negocieri care se axează pe productivitatea valorică marginală anticipată (valoarea viitoare pe piață a producției suplimentare generate de munca angajatului). Pe o piață liberă, în absența salariilor minime pe ramură sau la nivelul economiei naționale, oricine este dispus să lucreze pentru o asemenea sumă va găsi de lucru. Numai cei care reușesc să acumuleze rezerve vor putea să caute mai mult timp o slujbă. Noțiunea de șomaj involuntar nu există pe o piață liberă.

Următoarele precizări sunt importante atât metodologic, cât și pentru mai buna înțelegere a fenomenului șomajului:

- șomajul involuntar și cel de masă sunt fenomene specifice *intervenționismului*, interferenței guvernamentale coercitive cu schimburile voluntare de pe piața muncii. Mase mari de muncitori fie nu se mai pot angaja, fie sunt concediați, fie nu mai doresc să lucreze pentru că a) salariile corespunzătoare contribuției lor la producție sunt fie sub salariul minim fie, prin adăugarea poverii impozitelor și “contribuțiilor sociale”, peste contribuția lor la producție și împovărătoare pentru întreprinzători; b) ajutoarele de șomaj și alte măsuri de asistență (alocații pentru copii etc.) sunt suficient de generoase pentru a amâna integrarea în piața muncii, fie pentru a căuta un loc de muncă mai bun, fie din alte motive. Piața neagră a muncii este și ea un produs secundar al intervenției;

- odată cu grefarea peste salariile de piață a nenumăratelor intervenții (salarii minime, pe ramură sau pe economie, reglementarea timpului de muncă, impozite, asigurări sociale, condiții de protecția muncii etc.), structura salariilor de piață nu mai este vizibilă. Problema majoră a cantitativiștilor este că, din cauza utilizării exclusive a măsurătorilor cantitative, semnificația structurii salariilor de piață le scapă cu desăvârșire. Ei nu mai înțeleg că odată cu mărirea ecartului dintre structura salariilor de piață și ratele intervenționiste prevalente pe piață se mărește și șomajul.

Este limpede că numai logica economică poate stabili valoarea de adevăr a acestei teorii a șomajului și, mai mult, numai ea poate decide care dintre cele două teorii concurente este cea corectă;

- explicarea formării structurii salariilor în termeni de cerere și ofertă (abordare personalistă) este relevantă nu numai pentru înțelegerea șomajului, ci și pentru înțelegerea completei irelevanțe și a pericolelor pe care le poate genera o abordare bazată pe “curba lui Philips”. Această curbă nu este decât rezultatul incapacității mainstreamului de a sesiza importanța unor factori “care nu se văd” (structura salariilor de piață) și a obsesiei de a identifica legături cauzale între agregate măsurabile. Numai ceea ce se vede și este măsurabil există și este relevant pentru analiza mainstream.

Analiza de tip Philips nu a fost abandonată nici măcar atunci când s-a constatat că relația nu se mai verifică. Pentru țările în tranziție, unde inflația și șomajul creșteau în același sens ca regulă și cu rate mari, răspunsul a fost că aceste economii sunt “atipice”, că aici știința economică nu se aplică! Când aceeași relație nu s-a verificat în țările dezvoltate au început să fie introduse “anticipările” și alți factori care să imunizeze teoria.

Nu există nici o relație directă între șomaj și inflație. Singura relație directă relevantă pentru piața muncii este cea dintre șomaj și structura salariilor. Atunci când inflația, prin diminuarea puterii de cumpărare a monedei, diminuează ratele reale ale salariilor și diminuează ecartul dintre salariile de piață și cele rezultate în urma intervențiilor, “curba lui Philips” se verifică: șomajul scade. Trebuie însă înțeles că nu creșterea inflației, ci reducerea distanței dintre cele două tipuri de salarii, cu alte cuvinte *reducerea influenței intervențiilor asupra schimburilor libere dintre persoanele de pe piața muncii*, este factorul care reduce șomajul.

Pericolul cel mai mare al teoriei lui Philips este acela de a considera moneda sănătoasă ca pe un inamic al ocupării. Erodarea monedei, atât de vizibilă în vremurile noastre și cu consecințe atât de grave, este și produsul acestei teorii eronate, care vede mântuirea în inflație.

Nu există nici un trade-off între șomaj și inflație. Distrugerea monedei nici măcar nu mai este eficientă în reducerea salariilor reale de îndată ce sindicatele încep să înțeleagă că se încearcă o reducere a salariilor reale prin creșterea mai rapidă a masei monetare față de creșterea nominală a salariilor. Inflația nu este un substitut bun pentru reducerea sau eliminarea șomajului. „Flexibilizarea” pieței muncii nu se poate realiza decât prin restaurarea relațiilor de piață între ofertanții de forță de muncă și întreprinzători, fără amestecul coercitiv al statului.

Concluzie. Departe de a lămuri relația dintre șomaj și inflație, agregatele nu fac decât să ia relații întâmplătoare și să se concentreze pe factori (cantitativi) irelevanți. Abordarea personalistă nu numai că nu poate fi criticată prin apelul la agregate, dar ea furnizează chiar cheia pentru înțelegerea condițiilor în care relațiile dintre agregate se verifică și de ce. „Mere talk”-ul, expresia prin care adepții econometriei și ai agregatelor ironizează logică economică, este cel care lămurește de ce uneori avem „Philips curve” iar alte ori „Philips curl”!

Nu inserarea de ecuații, agregate și mărimi cantitative în raționamente puerile dau caracterul de știință al economiei sau al unui domeniu cum este cel al ciclurilor economice, ci raționamentele sănătoase și aplicarea lor corectă la situații concrete, prin identificarea factorilor relevanți, cantitativi și calitativi de introdus în raționamentele respective. Nu utilizarea de cifre este incorectă și nu împotriva matematicii stă logica economică, ci împotriva raționamentelor eronate în care sunt inserate, pentru impresie, de cele mai multe ori, nici măcar mărimi concrete, cu sens, ci agregate imaginare. La urma urmelor, matematica însăși este construită pe logică.

3°. Economia-mașină și agregativismul. Ipoteza relațiilor fixe (constante). Matematica și modelele.

Economia este văzută de diversele școli mainstream ca o uriașă mașină sau fabrică. Empirismul este astfel completat cu o abordare ce are în centru agregatele.

Persoana este eliminată. Studiul acțiunii umane și a fenomenelor economice ca produs al interacțiunii personale lasă locul studierii relațiilor dintre agregate. Ideea de bază este că pot fi descoperite relații constante între aceste agregate și că agregatele sunt manipulabile prin intermediul intervenției guvernamentale.

Două sunt motivele fundamentale pentru care economia-mașină și agregativismul sunt preferate personalismului și interacțiunilor personale. Unul ține de teoria economică: mainstreamul nu a reușit niciodată să facă legătura dintre micro și macro, să înrădăcineze formarea fenomenelor complexe („macroeconomice”) în acțiunea umană. Singura soluție găsită a fost studierea acestor fenomene în mod direct, fără referire la persoană. Al doilea este de natură politică: etatismul este mai ușor de justificat pornind de la economia-mașină decât pornind de la persoană.

O evaluare a acestor asumptii mainstream este posibilă pornind de la refacerea personalistă a fenomenelor macroeconomice. *Abordarea alternativă, personalistă și aprioristă*, susține că așa cum logica acțiunii umane este capabilă să explice fenomene „micro” precum prețurile, salariile, valoarea, raritatea etc. în mod convingător, tot așa explicarea unor *fenomene complexe* precum moneda, inflația, crizele economice, cursul de schimb sau crizele financiare internaționale este posibilă în termenii acțiunii personale și interacțiunii persoanelor în societate. Mai concret, dacă pentru personaliști știința economică este un edificiu ce merge logic de la fundație (acțiunea umană), trecând prin paliere intermediare (prețuri, salarii) și *continuând fără o schimbare de abordare* până la acoperiș (fenomenele „macro” sau complexe precum moneda sau crizele economice, la nivel național, regional sau internațional), pentru macroeconiștii propriu-ziși distincția micro-macro nu se rezumă doar la subiecte ci se referă și la metodă: agregatele, cantitativismul, testarea de modele se substituie acțiunii umane ca factori explicativi centrali.

Raționamentul de mai sus, în măsura în care este corect, arată că fenomenele „macroeconomice” sunt produsul acțiunii personale, ca și cele „microeconomice”. La urma urmei, numai persoana acționează. Agregatele nu acționează, ci sunt *produsul acțiunii umane*. Singura diferență dintre fenomenele micro și cele macro ar fi că acțiunea individuală are o influență mică asupra celor din urmă. În plus, utilitatea agregativismului dispare, problema putând fi rezolvată realist prin apelul la persoană și la siguranța

raționamentelor a priori.³ Mai mult, ipoteza relațiilor fixe este demonstrabil eronată dacă fenomenele macro sunt reductibile la interacțiunile personale: așa cum nu există constante cantitative în acțiunea umană, tot așa nu există nici un motiv să credem că există relații cantitative constante între agregate. Evoluția preferințelor umane este impredictibilă⁴ și tot așa este și evoluția agregatelor și a relațiilor dintre ele. Performanța deplorabilă a „științei previziunilor” nu este întâmplătoare, ci își are rădăcina în neglijarea acțiunii umane personale ca fundament ultim al macroeconomiei.

Încă o concluzie importantă poate fi obținută din cele spuse până acum. Preocuparea modernă pentru găsirea de „fundamente micro pentru fenomenele macro” are un dublu sens, în funcție de ce înțelegem prin „fenomene macro”. Singurul demers științific este cel care pleacă de la înțelegerea interpersonală a fenomenelor macro⁵ și se concentrează pe încercarea de a explica relația dintre acțiunea personală și producerea acestor fenomene. Acest procedeu este total diferit de cel care îi preocupă pe economiștii mainstream: studierea relațiilor dintre agregate, descoperirea de regularități și, ulterior, încercarea de a vedea în ce măsură anumite ipoteze privind comportamentul uman sunt compatibile cu rezultatele obținute. Preocuparea principală rămâne imposibila căutare de relații fixe între agregate, „microeconomia” fiind văzută doar ca o anexă justificativă la jocul principal.

În fapt, „microeconomia” însăși suferă o transformare în măsura în care devine o anexă la macroeconomia mainstream. Ea se transformă în formularea de ipoteze testabile legate nu de persoane reale, ci de roboți (homo economicus, fie unul singur, fie o lume de asemenea automate multiplicată), ipoteze care pot da un fundament teoriei macro la modă.⁶

Agregativismul adaugă ceva empirismului: caracterul nerealist. Conceperea economiei ca o mașină a dat naștere la tot felul de agregate. Primul lucru care trebuie recunoscut în legătură cu aceste agregate este că nimeni nu le întâlnește în realitate. Nimeni nu a văzut nici PIB-ul, nici creșterea economică, nici nivelul general al prețurilor, nici viteza de circulație a monedei, nici cererea agregată, nici oferta agregată. Ele nu au

³ Agregativismul este o formă de empirism și suferă de toate defectele acestuia.

⁴ Nu în sensul că nu poate fi previzionată, ci în sensul că nu poate fi prinsă în nici un fel de relații constante. Preferințele sunt „libere” de determinări, altele decât cele naturale.

⁵ De tip realist, precum moneda, crizele etc., menționate mai sus.

⁶ Este sugestivă, de exemplu, denumirea unei teorii monetariste: „permanent income hypothesis”.

nimic de-a face nici cu persoana și nici cu acțiunea personală. Nerealismul se manifestă și la alt nivel: cel al relațiilor dintre evoluția acestor agregate și anumite evenimente, reale sau imaginare.

Empirismul mainstream se manifestă astăzi prin construirea unor modele, formalizate matematic, în care aceste agregate interacționează și dau diverse rezultate, caracterizate drept „criză”, creștere economică etc. Urmează, logic, testarea empirică a modelului. Eșecul mainstreamului cantitativist de a lega formarea fenomenelor complexe de acțiunea persoanelor concrete a avut câteva consecințe majore:

- compartimentarea prea strictă a diverselor subiecte tratate în cadrul științei economice. Această specializare excesivă a condus la formarea unor generații de economiști, din păcate chiar în domeniul fenomenelor macro, total izolați nu numai de avansurile din alte compartimente macro, unele chiar direct legate, ci chiar și de fundamentele economiei (raritate, valoare, prețuri, salarii, monedă), unii dintre ei putând cu greu să fie calificați drept “econiști”. Erori populare îndelung criticate de economiști au ajuns astfel în multe cărți de economie;

- utilizarea aproape exclusivă a modelelor a născut ideea că tratamentul este cu atât mai “științific” și mai elegant cu cât instrumentarul matematic utilizat este mai complex și mai avansat.⁷ Noile generații de economiști au ajuns astfel experte în matematică și ignorante în economie, atenția fiind concentrată nu pe asimilarea unor opere fundamentale, ci pe rafinarea instrumentarului tehnic-matematic. Doctoratele în economie s-au transformat, practic, în doctorate în matematică, candidații fiind de multe ori absolvenți ai unor facultăți cu profil tehnic, care nici după terminarea studiilor n-au auzit de Menger, Robbins sau chiar Adam Smith;

- concentrarea pe modelare și formalizare a mai avut ca efect și căutarea cu orice preț a unor contexte în care aplicarea aparatului cantitativ să fie posibilă, sacrificând de multe ori realitatea de dragul unor ficțiuni convenabile (echilibrul general walrasian, cel parțial marshallian, concurența perfectă și imperfectă, informația simetrică etc);

⁷ Sensul obișnuit al cuvântului “avansat” s-a pierdut aproape cu desăvârșire. Orice manual introductiv de macroeconomie cantitativă discută cam tot ceea ce discută un tratat “avansat”, cu deosebirea că în primul întâlnești o matematică mai simplă, iar în celălalt ai șansa să admiri integrale, derivate și alte rafinamente. De multe ori manualul introductiv este mai clar și mai util decât tratatul.

- confuzia, generată de neglijarea acțiunii personale, între importanța unui factor și posibilitatea de a-l măsura. Numai ceea ce poate fi măsurat și testat este relevant pentru analiză. Ceea ce nu se vede fie nu există, fie nu contează.

4°. Neglijarea naturii personal-antreprenoriale a producției. Inflaționismul

Considerăm această caracteristică drept unul dintre defectele capitale ale abordării mainstream a producției și a crizelor. Agregativismul și modelarea au generat o eroare – nu ne sfiim să o spunem – monumentală: producția, fluctuațiile activității economice, crizele sunt produsul variațiilor unor agregate (masa monetară, cererea agregată etc., în funcție de școala de gândire). Această viziune este inacceptabilă. Singura entitate care acționează, independentă sau în grup, este persoana. Persoana este sediul oricărei acțiuni. În măsura în care simpla variație a agregatelor este cauza a ceva, atunci agregatele însele sunt personificate, devin factori activi, iar persoanele dispar sau oricum, nu contează în tabloul economic. *Acest lucru este o imposibilitate naturală. Fie că resursele sunt în proprietate privată, fie că sunt gestionate de stat, producția rămâne un act personal sau interpersonal.* Agregatele nu produc în mod direct nimic, după cum se poate vedea dacă ne gândim ce s-ar întâmpla dacă ar rămâne numai agregatele (și elita etatistă care le manipulează) și ar dispărea persoanele. Rezultă limpede că agregatele (în măsura în care sunt realiste și relevante) nu pot decât să acționeze indirect în tabloul general al producției, care este produsul efortului uman personal. Orice teorie care afirmă că simpla evoluție a agregatului x a generat criză sau fluctuații ale producției este ne-naturală și neștiințifică.⁸

Inflaționismul este o variantă concretă a acestei abordări. El vede rezolvarea problemelor economice prin creșterea cantității de monedă.

⁸ Pe lângă teoriile mainstream nerafinate, un exemplu de eroare celebră de acest fel este teoria zonelor monetare optimale a lui Mundell. Această teorie, care afirmă că zonele monetare optimale sunt acelea care suferă șocuri simetrice și că fiecare asemenea zonă ar trebui să aibă o bancă centrală, cu o politică monetară independentă, care să varieze cantitatea de monedă astfel încât să prevină fluctuațiile economice, presupune că politica monetară (sau un mix monetar-fiscal, după gust) este un mijloc eficient de luptă împotriva crizelor sau ciclului. Nu ne este deloc clar de ce variația masei monetare sau a cererii agregate ar fi capabilă să elimine ciclul sau să se constituie într-un remediu pentru crize. Aceasta este o afirmație, cum am arătat și în text, fără nici o justificare, scoasă din buzunar. Ea poate face obiectul de studiu al doctrinelor oculte sau al altor bazaconii, însă nu se constituie într-o explicație economică, nici măcar în una eronată.

5°. Doctrina rigidității

Este important de înțeles că doctrina rigidității nu este deloc o încercare de raționalizare a ipotezelor macro sau o parte a efortului de a furniza „fundații micro pentru teorii macro”. Motivul este simplu: *doctrina rigidităților recunoaște că efortul productiv și producția se desfășoară la nivelul persoanei, nu este produsul inexplicabil al variațiilor agregatelor personalizate*. Ea reprezintă o reîntoarcere – deși defectuoasă și imprecisă - la abordarea personalist-antreprenorială a producției și o recunoaștere a faptului că agregatele nu pot influența producția decât în mod indirect, prin consecințele pe care le au asupra acțiunii personale. Despre rigiditate în sine nu avem de spus mai multe decât am spus la teoria producției și a fluctuațiilor.

6°. Concurența imperfectă și eroarea guvernului omnipotent

Lipsa de realism a mainstreamului culminează în teoria concurenței perfecte și imperfecte, cu implicații serioase pentru politica economică.

Trebuie recunoscut de la bun început că standardele și cerințele natural imposibile sunt irelevante în calitate de criterii ale acțiunii umane.⁹ Urmărirea unui scop imposibil este absurdă. Înțelegerea caracterului natural al erorii, de exemplu, ne scutește de a lupta împotriva imposibilului și ne limitează la lupta împotriva erorilor instituționale, evitabile, lucru fundamental pentru teoria ciclului.

Procedura la care recurge teoria imperfecțiunilor este următoarea: se construiește o lume „ideală”, numită concurență perfectă (aici viitorul este cunoscut, oamenii au preferințe identice, preferințele sunt măsurabile și comparabile interpersonal, nimic nu se schimbă, nu există timp (ecuațiile sunt „simultane”), nu există monedă (cel mult un „numerar” abstract, cum spune Walras), bunurile de capital sunt perfect divizibile și convertibile etc.); se compară lumea reală cu această lume a concurenței perfecte sau „echilibrului”; unde lucrurile nu corespund, unde lumea reală are „imperfecțiuni”, acestea se corectează, de obicei guvernul fiind creditat din oficiu cu capacitatea de a rezolva orice

⁹ Acest lucru este recunoscut din timpuri imemorabile. Iată ce spune un Părinte al Bisericii ortodoxe, Sfântul Ioan Gură de Aur, la sfârșitul secolului al IV-lea: „Ceea ce nu poate să facă cineva, nu o va putea face chiar și sila (constrângerea violentă - nn) de i-ar sta de față. ...De pildă iată ce spun: a zbura cineva și a se ridica la cer având trup greu este cu desăvârșire peste putință. Deci ce? Dacă împăratul ar porunci să se facă aceasta, și ar amenința cu moartea și ar porunci, că acei ce nu vor zbura să fie tăiați și arși, sau și altceva de acest fel, oare ar asculta cineva? Nicidecum, fiindcă nu primește natura.” (Comentariul la I Corinteni, p. 22)

problemă (acest tip de raționament l-am denumit noi „eroarea guvernului omnipotent”, în limba engleză fiind redat prin expresia „Nirvana fallacy”).

Este limpede că în urma acestui exercițiu lumea reală iese extrem de șifonată. Numai că nu este nici un motiv de îngrijorare. *Concurența perfectă sau echilibrul sunt construcții imaginare, imposibile. Acțiunea umană și persoanele concrete nu au nimic de-a face cu o asemenea lume.* Și nici concurența imperfectă nu este realistă; ea menține toate ipotezele de construcție ale echilibrului, mai puțin omogenitatea produsului și numărul de concurenți.

Cum datele *naturale* ale lumii reale sunt altele,¹⁰ construcțiile echilibrului și concurenței imperfecte trebuie abandonate. Lumea reală este o lume a incertitudinii; moneda este un rezultat al incertitudinii; timpul este o categorie imposibil de eludat în lumea în care trăim, tot așa cum e și spațiul; bunurile de capital sunt imperfect divizibile și convertibile etc. Acestea sunt condițiile în care trebuie să acționăm și să reușim, nu cele ale concurenței perfecte. Iar dacă înțelegem care sunt datele naturale și care este natura activității guvernamentale, atunci nici guvernul nu mai apare deloc omnipotent.¹¹ Oricum, din raționament nu rezultă deloc că guvernul ar fi în mod automat soluția; este nevoie de o demonstrație pentru așa ceva.

Și argumentele bazate pe concurența imperfectă sunt din aceeași categorie ca și cele bazate pe rigiditate: recunosc caracterul uman al activității economice, abandonând caracterul de superman al agregatelor (dar nu și al guvernului!).

7°. Macroeconomie și ciclu

Ciclul economic este un tip de eveniment care nu poate fi înțeles în afara scărilor de valori ale persoanelor și în afara anticipărilor personale. Secvența specifică ciclului este una declanșată de raportarea generală eronată la condițiile date de raritate a factorilor de producție; pe fondul unei euforii generale, generate de anticipările eronate, întreprinzătorii și alți proprietari de resurse pun bazele unei structuri productive mult prea extinse pentru cantitatea de resurse rare existentă. Chiar această discrepanță dintre

¹⁰ Vezi capitolele 2 și 3 din prezenta lucrare.

¹¹ Vezi capitolul al treilea. Interesant este faptul că teoria lui Coase, a costurilor de tranzacție, este bazată pe faptul că nu există incertitudine în tranzacții. Pentru o critică devastatoare a raționamentului lui Coase vezi J. G. Huelsmann, „The A Priori Foundations of Property Economics”.

realitate și ideile care ghidează acțiunea reprezintă baza ultimă a ciclului. Tragedia stă în faptul că atunci când oamenii consideră că sunt pe punctul de a intra într-o eră a prosperității perpetue, inevitabilul se produce: în loc de prosperitate este revelată existența unui cluster imens de erori antreprenoriale, care implică marea majoritate a populației.¹² Și am arătat că numai expansiunea monetară neanticipată explică producerea și *recurența* unui asemenea fenomen.

Macroeconomia, prin evitarea analizei în termeni de persoane, este în imposibilitatea furnizării unei explicații coerente fenomenului ciclului. Formarea clusterelor de erori în condițiile în care proprietarii de resurse consideră că economia este în progres și recurența acestor fenomene sunt elementele care trebuie explicate de către orice teorie respectabilă a ciclului. Holismul caracteristic mainstreamului îl pune în imposibilitatea de a dezvolta o asemenea analiză. Elementele pe care se concentrează analiza mainstream a ciclului economic sunt demonstrabil fără legătură cu erorile generalizate și recurente.

Mai multe elemente sunt selectate de către economiștii mainstream în calitate de indicatori ai prezenței ciclului. Primul – și cel mai important și mai general – este dat de nivelul activității economice sau al producției și măsurat prin diverse agregate, cel mai celebru fiind Produsul Intern Brut (PIB). Boomul ar reprezenta o perioadă de creștere a producției, depresiunea o perioadă de scădere a producției. Ambele sunt legate de teoria mainstream a gradelor de utilizare a resurselor: la orice moment există în economie capacități și resurse neutilizate, variația gradului lor de utilizare depinzând de expansiunea creditului. Creșterea producției este însoțită de creșterea ocupării (reducerea șomajului) și de creșterea („ușoară”) a prețurilor. Scăderea producției are ca însoțitori creșterea șomajului și scăderea prețurilor sau scăderea ratei de creștere a prețurilor. Scăderea activității economice este pusă în legătură cu diverse alte fenomene precum dificultățile băncilor sau falimentele în lanț, prăbușirea cursurilor în bursă etc.¹³

Primul lucru care trebuie spus despre această explicație este acela că ea nu este o teorie a ciclului. Nu *fluctuațiile activității economice trebuie explicate ci formarea*

¹² Sunt interesante declarațiile economiștilor și politicienilor din perioada anilor '20. Cvasi-totalitatea lor vorbeau despre eliminarea sărăciei, despre eliminarea definitivă a ciclului economic și, în general, despre eliminarea oricărei constrângeri impuse de raritate efortului uman productiv.

¹³ Despre legătura dintre comerțul internațional și ciclul vom vorbi mai mult în capitolul al cincilea, unde vom examina rolul deficitelor, cursurilor de schimb etc. în cadrul ciclului economic.

erorilor în masă. Creșterea producției ca urmare a acumulării de capital, rezultat al scăderii preferinței de timp, este posibilă și benefică. Ea nu are nimic de-a face cu un boom iluzoriu, născut din confuzia hârtie-capital, urmare a manipulării cantității de credit din economie de către autoritățile monetare. La fel, scăderea producției, în măsura în care vine după creșterea preferinței de timp, este și ea benefică. Oamenii doresc să consume mai mult în prezent și restrâng structura producției. A interfera cu deciziile persoanelor nu echivalează deloc cu a le îmbunătăți situația. Nu există nici o teorie economică în măsură să demonstreze superioritatea etică a economisirii în raport cu consumul. Expandarea automată a structurii producției este o idee eronată. Oamenii sunt liberi să decidă pentru ei dacă doresc să producă mai mult sau nu, dacă doresc să consume mai mult acum sau în viitor. Echivalarea oricărei scăderi a producției cu un semn de depresiune sau de recesiune este o mare greșală, născută din neglijarea persoanei ca sediu al acțiunii. Ceea ce trebuie explicat este nu scăderea producției, ci discrepanța enormă și violentă dintre anticipările antreprenoriale și realitate, eșecul manifest al planurilor create de întreprinzători.

Nici caracterizarea boomului nu e extraordinară. Ceea ce trebuie subliniat este că boomul iluzoriu nu reprezintă câtuși de puțin creșterea producției. Mainstreamul nu reușește să distingă între expandarea antreprenorială reală a structurii producției și boomul iluzoriu. Așa cum am tot repetat, boomul ca parte a ciclului se caracterizează prin absența acumulării de capital care să-i facă posibilă *natural* realizarea. Bunurile de capital din contabilitate au atașate mărimi monetare bazate pe anticipările antreprenoriale eronate. Marca distinctivă a ciclului este că o capacitate productivă fie nu va fi terminată, fie va fi terminată, însă va fi complet inutilă pentru că lipsesc capacitățile de producere a factorilor complementari necesari, fie va fi parțial inutilă, dimensiunile la care a fost proiectată fiind exagerate. Este limpede că până la revelarea erorii, acest bun de capital, această capacitate productivă va fi evaluată cu mult peste posibilitățile ei (dacă se va dovedi utilă până la urmă!). Aceasta este baza ultimă a „creșterii economice”, a boomului artificial. Este imposibil să caracterizezi această realitate drept creștere a producției. Expresia clasică de „risipire de resurse” este cea potrivită.

Concluzia este că mainstreamul nu este capabil să ofere un criteriu de a distinge între expandarea reală a structurii productive și boomul artificial și între restrângerea

voluntară a producției prin creșterea preferinței de timp și prăbușirea structurii iluzorii ridicate pe nisipul expandării creditului. Cu alte cuvinte, mainstreamul nu are o explicație a ciclului economic, chiar dacă acceptăm că are o teorie a producției și a variațiilor producției agregate.¹⁴

În ceea ce privește teoria producției construită în termeni de grade de utilizare nu spunem decât că singura posibilitate existentă pentru ca resurse complementare suficiente să nu fie combinate într-un proces productiv este prezența intervenției. De cele mai multe ori însă, discuțiile mainstream legate de gradele de utilizare se transformă într-o negare curajoasă a rarității.

În ceea ce privește relația identificată de teoria mainstream între șomaj și evoluția activității economice ca și aceea dintre șomaj și inflație (curba lui Philips) este suficientă discuția pe care am făcut-o anterior la curba lui Philips: problema șomajului este o problemă de nivel al salariilor; numai intervenția poate crea șomaj în masă și pe perioade lungi prin menținerea unei structuri a salariilor peste structura salariilor de piață. Cu alte cuvinte, șomajul este realmente un fenomen independent de ciclul economic propriu-zis, fapt ilustrat și de prezența șomajului în absolut orice fel de context economic (cu creștere, fără creștere, cu inflație, fără inflație etc.).

Deși am arătat că inflația sau deflația sunt și ele independente atât de producerea ciclului și de depresiuni, cât și de variațiile activității economice, atragem din nou atenția asupra faptului că deflația este posibilă numai într-o organizare intervenționistă a sistemului monetar. Piața liberă nu poate dezvolta decât o monedă marfă, a cărei cantitate nu prea vedem cum ar putea scădea (decât în anumite scenarii fanteziste). Crearea de titluri fictive (inflația propriu-zisă) și lichidarea lor (deflația) sunt produsul organizării intervenționiste a sistemului monetar-bancar. Mai mult, lichidarea titlurilor fictive poate fi însoțită de cereri de retragere în masă a monedei din sistemul bancar de către deținătorii legitimi (panici bancare), cereri care generează prăbușiri mai mult sau mai puțin extinse de bănci. Elementul esențial aici este că atât expansiunea creditului cât și prăbușirea băncilor sunt fenomene direct legate de intervenție, nu de piața liberă.

¹⁴ Precizăm aici că nu credem că teoria mainstream a producției este satisfăcătoare.

2. Teoria keynesistă a ciclului

Macroeconomia keynesistă este aproape sinonimă cu teoria ciclului economic; ea își propune să explice fluctuațiile activității economice și asimilează perioadele de scădere a producției agregate cu criza, recesiunea sau depresiunea, în funcție de durata lor.

Pilonul central al keynesismului și al tuturor teoriilor mainstream ce tratează problema ciclurilor economice este reprezentat de afirmația că piața este responsabilă pentru aceste fenomene grave care afectează periodic (dar nu regulat) sistemul economic. Cu siguranță, vom găsi nenumărate locuri în scrierile keynesiștilor, monetariștilor etc. în care cutare sau cutare guvern este făcut responsabil pentru producerea unei crize sau pentru lungimea unei recesiuni. Nu avem aici o contradicție? Cătuși de puțin. Ea reflectă cealaltă piatră unghiulară a mainstreamului: soluția oricărei crize se află în mâinile statului, a birocrăției guvernamentale. Guvernul X este responsabil nu în sensul austriac, adică în sensul că intervenția guvernamentală a cauzat la propriu distorsionarea generală a calculului economic, ci în sensul că, deși cu instrumentele salvatoare în mână, guvernul respectiv nu a acționat, a acționat târziu ș.a.m.d. Cu alte cuvinte, piața, lăsată să funcționeze liber, produce inevitabil crize. Guvernul este socotit vinovat numai pentru că nu și-a jucat rolul de medic priceput.¹⁵

Nu ne angajăm aici într-o critică exhaustivă a keynesismului ci ne vom mulțumi să facem o scurtă discuție în care să evidențiem câteva dintre problemele mai serioase care afectează analiza keynesistă, utilizând două prezentări ale unor economiști keynesiști de prestigiu.¹⁶ Această critică trebuie citită legat de evaluarea generală, metodologică și

¹⁵ Perioadele de prosperitate, în schimb, sănătoase (produsul efortului unei întregi comunități, al economisirii și acțiunii antreprenoriale încununate de succes) sau nesănătoase (produsul injecțiilor neanticipate de titluri fictive) sunt puse pe seama „managementului macro” clarvăzător al vreunui înalt demnitar. Astfel, o advărată idolatrie s-a dezvoltat în jurul lui Alan Greenspan, guvernatorul FED-ului. Raționamentul mainstream al fluctuațiilor devine astfel unul extrem de interesant: crizele, depresiunea, recesiunea sunt toate produsul pieței, prosperitatea, ieșirea din crize etc. sunt produsul intervenției guvernamentale. Este de neconceput ca piața liberă să producă prosperitate în mod de sine stătător, neasistată de înțelepciunea birocratică.

¹⁶ Alan S. Blinder, „Keynesian Economics”, *The Concise Encyclopedia of Economics*, <http://www.econlib.org/library/Enc/KeynesianEconomics.html>; Christina D. Romer, „Business Cycles”, *The Concise Encyclopedia of Economics*, <http://www.econlib.org/library/Enc/BusinessCycles.html>. Există nenumărate critici detaliate ale mainstreamului keynesist. Menționăm doar câțiva autori: William Hutt, Ludwig von Mises, Murray Rothbard, Jesus Huerta de Soto, Henry Hazlitt, Roger Garrison.

nu numai, făcută la punctul anterior, precum și de funcționarea generală a unei economii reale (non-ficțiune) pe care am descris-o în capitolul al doilea.

Studiul lui Blinder este mai general și mai teoretic, furnizând un cadru mai complet de analiză decât cel al doamnei Romer, așa că vom începe cu el. Blinder arată că teoria keynesistă este una a relației dintre cererea agregată, pe de o parte, și producție și inflație, pe de alta. Lăsând puțin inflația deoparte, variațiile cererii sau cheltuielilor agregate reprezintă principala variabilă care influențează volumul producției (măsurat bineînțeles prin agregate de tipul PNB-ului). Cea mai serioasă problemă pentru sănătatea economiei o reprezintă scăderea cheltuielilor agregate, scădere care este asociată cu scăderea producției agregate și a ocupării și, logic, cu crizele, recesiunile și depresiunile. Birocrația este imediat identificată drept soluție, forța ei „independentă” de a „compensa” scăderile cheltuielilor agregate din sectorul privat fiind instrumentul magic de evitare a depresiunilor sau de ieșire din ele.

Este dificil să rămâi liniștit după un asemenea raționament. Trebuie repetat probabil că producția se face cu resurse și calcul iar știința cu logică. Conceptul de Produs Național Brut, ca și conceptul de creștere economică bazat pe el, este un concept incoerent. Oricine are dreptul să adune, să scadă etc. absolut tot ce dorește și cum dorește. PIB-ul este rezultatul însumării valorii bunurilor finale (bunurile de consum); prețurile de piață ale bunurilor sunt înmulțite cu cantitățile și rezultatele date se adună. A considera această sumă drept „producția agregată” sau „valoarea de piață a producției agregate” este o uriașă eroare. Care este entitatea pentru care valoarea producției este de atâtea miliarde sau trilioane? Națiunea română? Dar nu există o asemenea entitate, ea este doar o denumire generică. Prețurile nu pot servi alte scopuri decât acelea legate de calculul economic antreprenorial, personal. Cu ajutorul prețurilor întreprinzătorii iau decizii de alocare a resurselor, își evaluează resursele aflate la dispoziția lor pentru a vedea dacă au sau nu suficiente resurse pentru a se angaja în proiectul x, estimează profitul sau pierderea. Prețul este o categorie a calculului economic într-o ordine a proprietății private, este o categorie legată de acțiunea umană și de persoană, singura entitate din univers care acționează. Prețul nu reflectă o egalitate de valoare, ci o dublă inegalitate, așa cum am arătat. Este imposibilă construirea pe baza prețurilor individuale ale

bunurilor a unei valori a întregii producții a unei comunități. Cheltuielile totale nu au nici o importanță pentru dimensiunea producției.

Echivalarea producției agregate cu suma prețurilor este însă benefică pentru raționamentul mainstream care poate acum pretinde că cheltuielile guvernamentale susțin producția prin susținerea veniturilor și a cheltuielilor. Din nefericire pentru guvern, producția se face cu resurse și cu calcul, adică cu resurse, proprietate privată, întreprinzători etc. iar guvernul nu are resurse. Aceasta este realitatea. Guvernul, burocrăția guvernamentală fie confiscă resurse din sectorul privat și le redistribuie fie produce sau permite producerea de titluri fictive asupra monedei. Astfel, este limpede că toate resursele provin din sectorul privat și că guvernul nu poate face altceva decât să le redistribuie, prin mecanismul bugetului sau prin mecanismul rezervelor fracționare și al monedei-hârtie emise de banca centrală. Că inundarea pieței cu titluri fictive și bancnote oficiale influențează prețurile nu există nici o îndoială. Însă influența lor pozitivă asupra producției și ocupării nu poate fi dedusă decât prin fantezia echivalării producției cu ... suma prețurilor.

De asemenea, dat fiind faptul că guvernul și rezerva fracționară nu sunt capabili să producă nici monedă-marfă și nici credit, ci doar hârtie monedă și titluri fictive, nu este deloc evident de unde rezultă că numai guvernul poate „compensa” declinul cererii agregate. Titluri fictive și monedă fictivă se pot produce și de către persoane private. Numai că burocrăția pedepsește aspru contrafacerea, deși și contrafacerea, ca să-l cităm pe Haberler în formă maximă ca teoretician keynesist, „injects money into the income stream”. Mai exact, nu monedă ci titluri fictive, *exact ca și sistemul bancar etatist*. Ar fi trebuit luată serios în considerare alternativa acordării unei permisiuni speciale falsificatorilor de monedă și de titluri asupra monedei (carduri, cecuri etc.), dat fiind că aceștia luptă împotriva recesiunilor și pentru creșterea ocupării. Pentru eliminarea exceselor, guvernul ar putea reglementa și supraveghea strict întreaga „afacere”.

În tradiția keynesistă, Blinder ar vrea să credem că singura consecință neplăcută a expansiunii creditului și a confiscării guvernamentale de resurse (prin impozitare) ar fi creșterea inflației. Totuși, keynesiștii sunt persoane extrem de preocupate de binele comun. Trebuie doar să ne gândim care sunt binefacerile expansiunii și ale deficitelor și putem lua o decizie. Creșterea producției, reducerea șomajului, ieșirea din crize, iată

numai câteva din binefacerile deficitelor și rezervelor fracționare. Oamenii trebuie să fie pe primul loc, nu idolul monedei sănătoase.

Dacă lucrurile ar sta așa, poziția adversarilor keynesismului, ai deficitelor și rezervei fracționare ar fi de neînțeles. Aceștia ar fi cu siguranță dușmanii binelui comun. Numai că lucrurile nu sunt atât de simple. În primul rând, toate beneficiile enumerate sunt rodul imaginației: producția nu crește pentru că a multiplicat guvernul cantitatea de hârtii sau de titluri fictive și nici pentru că a luat prin impozitare mai multe resurse din sectorul privat; șomajul nu are nici o legătură cu fluctuațiile activității economice ci cu intervenția guvernamentală în piața muncii; ieșirea din criză prin inflație este fie imposibilă fie prelungește boomul nesănătos, risipind resurse suplimentare.

De fapt, întregul sistem keynesist are la bază o viziune angelică asupra activităților birocratice. Nu ni se spune nimic de consecințele creșterii impozitelor sau de consecințele expansiunii creditului. Și asta pentru că nu au o teorie realistă, antreprenorială, personalistă a producției. Cei care se opun inflaționismului și deficitelor bugetare au în minte o cu totul altă imagine asupra consecințelor acestor fenomene. Expansiunea creditului șubrezește sistemul bancar și face posibilă declanșarea ciclului economic, printre altele. Impozitele mai mari descurajează producția, extind birocrăția și atracția unei slujbe la stat; resursele confiscate într-o sferă în care calculul economic este imposibil iar stimulentele pentru producție sunt minime. Cu alte cuvinte, creșterea impozitelor și a veniturilor bugetare, ca și împrumuturile guvernamentale, sporesc sfera haosului calculațional și slăbesc stimulentele pentru dezvoltarea unei diviziuni extinse a muncii. Nu este o întâmplare faptul că keynesismul este teoria favorită a birocrăției.

Este extrem de interesant modul în care Blinder își argumentează afirmațiile. Studiul este plin de expresii precum „a Keynesian *believes*”, „Keynesians *believe*”, „Keynesians think” sau „Keynesians feel”. Ele trădează stadiul preștiințific al teoriei keynesiste. Nu poți construi raționamente convingătoare pe „feelinguri”. Ce ne facem dacă altcineva are alt „feeling”? Iată o mostră de raționament: „Keynesians believe the short run lasts long enough to matter.” Justificarea? „They often quote Keynes's famous statement "In the long run, we are all dead" to make the point.” Ca să rezumăm: credința unui keynesist se sprijină pe un citat din Keynes.

Același tip de logică specială, non-umană, este aplicată pentru a trage și alte concluzii. Să vedem cum ajung keynesiștii la concluzia că guvernul poate crește producția. Dacă prețurile sunt rigide, atunci „If government spending increases, for example, and all other components of spending remain constant, then output will increase”. Prima observație este una simplă: nu prea vorbim de același lucru. „Outputul” lui Blinder nu e producția de bunuri ci agregatul acela convenabil, suma prețurilor. Christina Romer are precizări:

„Booms can be generated by surges in private or public spending. For example, if the government spends a lot of money to fight a war but does not raise taxes, the increased demand will cause not only an increase in the output of war materiel, but also an increase in the take-home pay of government plant workers. The output of all the goods and services that these workers want to buy with their wages will also increase. Similarly, a wave of optimism that causes consumers to spend more than usual and firms to build new factories will cause the economy to expand. Recessions or depressions can be caused by these same forces working in reverse.”

Aici vine a doua observație: keynesismul nu a auzit de raritate. Bineînțeles că dacă renunțăm la raritate ca asumție a raționamentelor noastre urmează multe consecințe interesante, una dintre ele fiind aceea că guvernul poate crește producția. Cum deocamdată lumea noastră este o lume a rarității (până când o politică keynesistă viguroasă de expansiune monetară va elimina raritatea, lucru expus negru pe alb de însuși Keynes), ne-ar interesa totuși mai mult ce se întâmplă într-o astfel de lume. Lucrurile se complică. Pentru a crește producția, fabrica de armament trebuie să angajeze oameni și să cumpere factori de producție *suplimentari*; creșterea producției de armament se face în dauna producției altor bunuri. Altfel rezultă și că orice falsificator este un binefăcător al omenirii. Este de neînțeles de ce guvernele nu dotează fiecare cetățean cu câte o tiparniță, pentru a rezolva definitiv problema sărăciei, a crizelor, depresiunilor etc. O a treia observație ar fi aceea că ceea ce descrie dna. Romer nu e neapărat boom. Ea poate fi doar o simplă redistribuire a resurselor, așa cum avem în urma oricărei subvenții guvernamentale. Diferența stă în faptul că dacă la subvenția clasică se vede că provine din impozit, adică de undeva din sectorul privat, la inflație e mai greu de văzut sursa. Ea este însă absolut identică cu sursa veniturilor, cererii, bunăstării etc. falsificatorului.

Altfel, ar trebui și el să pledeze nevinovat, susținând că bunurile sale provin din creșterea producției pe care a generat-o prin cheltuielile suplimentare, nu din bunurile produse prin efortul semenilor. Ar putea da citate din experți precum Alan Blinder sau Christina Romer pentru a-și susține cauza.

Cât despre valul de optimism care îi determină pe consumatori să crească cheltuielile de consum, nu prea vedem *cum* ar putea acest gest să crească producția. Deși, ca să începem cu începutul, creșterea cheltuielilor de consum, dacă nu scad cheltuielile pe bunurile de producție, nu prea vedem cum ar putea avea loc fără minunea inflației. Iar despre capacitatea emisiunii de monedă hârtie și titluri fictive de a crea bunuri am discutat. În concluzie, 1) oricât de optimist aș fi nu prea am de unde cheltui (ca să sprijin creșterea economică, fără îndoială) dacă nu îmi pune sistemul bancar ceva în buzunar sau dacă nu îmi reduc cheltuielile pe bunuri de producție¹⁷; 2) creșterea cheltuielilor de consum (indiferent de cauză) însoțită de scăderea investițiilor duce la scăderea producției, nu la creșterea acesteia.

Discuția efectelor politicii monetare expansioniste în condițiile în care aceasta este anticipată nu este nici ea satisfăcătoare. Dacă expansiunea monetară este anticipată, ea are efecte reale asupra producției și ocupării dacă prețurile nominale sunt rigide. Dacă sunt flexibile (se ajustează instantaneu), expansiunea monetară anticipată nu are alt efect decât creșterea tuturor prețurilor cu același procent. Cu alte cuvinte, moneda este neutră dacă prețurile sunt flexibile.

În lumea reală, neafectată de intervenția guvernamentală, prețurile sunt cât de flexibile doresc oamenii să fie, acționând în circumstanțele concrete date. Oricum, prețurile, adică raporturile de schimb agreeate de proprietari și privind părți specifice de proprietate, au și alte probleme de rezolvat în afara flexibilității. Oricum, expansiunea monetară anticipată, cu sau fără prețuri rigide, are efecte de redistribuire, afectând astfel producția, prin mecanismul preferinței de timp și prin alte mecanisme. Moneda nu este niciodată neutră. Chiar dacă întreaga populație ar ști că masa monetară sau cantitatea de titluri fictive ar crește, mai mult, dacă ar ști și cine va intra primul în posesia banilor respectivi, moneda tot nu ar fi neutră (creșterea masei monetare va avea și alte efecte în afară de creșterea în aceeași proporție a prețurilor). Pentru ca producătorii de titluri false

¹⁷ Acesta este primul răspuns la teoriile care susțin formarea de „baloane speculative” pe o piață liberă.

sau de hârtie monedă să nu își însușească o parte din resursele din societate, trebuie ca producătorii de bunuri să nu intre în relație cu ei. Cum toată moneda din societate este furnizată de același producător monopolist, care controlează și uniformizează și titlurile fictive, este imposibil de distins între moneda și titlurile fictive vechi și cele noi. Singura posibilitate la îndemâna producătorilor este aceea de a nu mai utiliza moneda, lucru imposibil atât timp cât nu au altă monedă la dispoziție deoarece ar distruge diviziunea socială a muncii. Renunțarea la monedă se face, în general, atunci când moneda monopolistului local este atât de proastă încât producătorii sunt obligați să revină la troc sau să caute altă monedă. Până atunci exploatarea, mai modestă sau mai accentuată, este posibilă. Și mai spunem o dată că expansiunea monetară, anticipată sau nu, cu prețuri rigide sau flexibile, nu crește producția, pentru că nu are nici o legătură directă cu producția, cu cantitatea de resurse din societate.

Este tonic totuși să vezi că Alan Blinder vede că politica de “reglare fină” a economiei, prin ajustarea continuă a cheltuielilor guvernamentale, a impozitelor și a masei monetare, cu scopul de a menține ocuparea deplină, nu funcționează. Totuși, reglarea rămâne o opțiune viabilă atunci când intervin fenomene grave, de dimensiuni intolerabile, cum ar fi un șomaj de 10%. Afirmatia implicită este că relațiile de piață sunt de vină pentru cele 10 procente de șomaj. Blinder nu a auzit niciodată de intervențiile în piața muncii sau de creșterea temporară a șomajului după un boom artificial. Iar despre capacitatea expansiunii monetare de a reduce șomajul am spus destul.

Studiul lui Blinder se încheie cu un exercițiu fin de pozitivism aplicat la economie. Pentru a demonstra corectitudinea analizelor și predicțiilor școlii keynesiste și neokeynesiste față de monetariști și elevii lor, Blinder ia ca exemplu primul mandat al lui Reagan (1981-1984), afirmând că această perioadă reprezintă un test decisiv pentru cele două teorii. Toată analiza suferă de un singur defect: autorul consideră că în această perioadă impozitele au scăzut. Din păcate pentru corelațiile sale, impozitele au crescut în acea perioadă în SUA, scăderea pe partea de “impozite” fiind mai mult decât compensată pe partea de “asigurări sociale”.

Din studiul doamnei Romer ne mai oprim asupra unei singur aspect, legat de teoria ciclului:

“If government spending and monetary policy can cause booms and recessions, it seems obvious that they could be used to cure economic fluctuations.” Precizăm că:

1. nu e nevoie să combatem toate fluctuațiile economice. Dacă oamenii decid să consume mai mult și să economisească mai puțin, structura producției se va restrânge și cantitatea de bunuri și servicii produse va scădea, ceea ce echivalează cu o “fluctuație” a activității economice. Numai că e o fluctuație *dorită*, iar decizia dnei Romer de a lupta prin orice mijloace împotriva dorințelor noastre seamănă mult cu o atitudine despotică. Oamenii au dreptul să ia și decizii diferite de ce cred keynesiștii că e corect și au dreptul chiar să ia și decizii proaste.

2. tot raționamentul este o joacă de cuvinte. “Booms” nu înseamnă creșterea producției și “recessions” scăderea producției. Politicile monetare și fiscale au cu adevărat capacitatea de a influența agregatele acelea monetare numite producție agregată, însă rămâne de demonstrat capacitatea expansiunii monetare de a crește producția. De aceea am tot insistat la teoria boomului că această perioadă nu este una de creștere a producției ci una de *iluzie* a creșterii producției. Pentru ca producția să crească trebuie resurse și posibilitatea calculului, nu hârtie și ficțiuni. Iar politica fiscală poate scădea producția, poate ruina o societate însă nu poate crește producția decât prin ... reducerea impozitelor. Însă acesta nu e vreun merit al guvernului, reducerea impozitelor nefiind decât reducerea poverii impuse întreprinderii private. Politica monetară poate reduce producția sau crea iluzia creșterii producției, cu consecințe grave în viitor. Politica fiscală poate doar scădea producția, creșterea neputându-i fi atribuită decât metaforic. Acestea sunt relațiile cauzale, sistematice identificate de știința economică. Accidental, și politica fiscală și politica de expansiune a titlurilor fictive pot spori producția, însă numai în mod indirect, prin redistribuire. Acesta este, repetăm, un efect cu totul accidental al acestor politici. Cu alte cuvinte, chiar dacă cineva vine și dorește să facă o redistribuire care să reducă preferința de timp, îi poate reuși numai din întâmplare, neexistând metode științifice de redistribuire “productivă”. Și chiar și așa, această ciudățenie este imorală, o încălcare a dreptului de proprietate. Ea nu este mai bună decât creșterea producției la Athos, prin amenințarea călugărilor cu moartea dacă se mai roagă în loc să lucreze.

3. din eroarea discutată la punctul 2 este derivată capacitatea, altfel deloc evidentă, a politicii monetare de a elimina fluctuațiile și implicit ciclul și ciclul recurent.

Ceea ce face dna Romer însă este să facă toată producția dependentă de deciziile birocrăției fiscal-monetare. Dacă producția nu e rodul “efortului” birocratic, atunci nici eliminarea ciclului nu poate fi rezultatul unui asemenea efort. Dacă producția este o realitate antreprenorială, simpla pompare de hârtie și titluri fictive în sistem nu poate face să crească producția (decât accidental, prin redistribuire, adică, în ultimă instanță, tot antreprenorial).

3. Neo-keynesismul, noua macroeconomie clasică și teoria ciclului

Neo-keynesismul nu este altceva decât încercarea de a prelungi și apăra sistemul keynesist în fața unor critici, în special cele ale noii macroeconomii clasice.¹⁸ Punctul central al disputei îl reprezintă capacitatea politicii monetare, susținută de keynesiști și monetariști, de a afecta pe termen scurt producția și ocuparea datorită încetinelii cu care se modifică prețurile ca răspuns la modificările masei monetare. Această teorie, foarte utilă mainstreamului pentru a justifica rolul băncii centrale și a acuza piața pentru producerea crizelor, a fost pusă în discuție de noii macroeconiomiști clasici (Lucas, Sargent, Barro). Aceștia au pus la îndoială rigiditatea prețurilor, arătând că nu există o justificare teoretică pentru această asumție (ea este luată ca atare în modelele keynesiste), și, mai mult, au început să construiască modele bazate pe prețuri absolut flexibile, care permiteau reajustarea instantanee a producției și ocupării. Neo-keynesismul este încercarea de a justifica asumțiile rigidității și vechile teorii keynesiste.

Să reluăm raționamentul keynesist. Producția ar crește ca urmare a creșterii masei monetare¹⁹ pe termen scurt pentru că prețurile răspund cu întârziere, nu se ajustează instantaneu la noua realitate. Un răspuns „natural” sau realist ar fi următorul: rigiditatea sau nerigiditatea prețurilor nu are nici o legătură cu ce spun neo-keynesiștii că rezultă. Prețurile pot fi libere sau controlate. Dacă prețurile sunt controlate, creșterea masei monetare se traduce prin creșterea discrepanței dintre prețul controlat și realitate.

¹⁸ Vezi studiul lui N. Gregory Mankiw, „New Keynesian Economics”, *The Concise Encyclopedia of Economics*, <http://www.econlib.org/library/Enc/NewKeynesianEconomics.html>.

¹⁹ Cititorul trebuie să fie foarte atent la această expresie pentru că de cele mai multe ori nu masa monetară ci moneda hârtie și titlurile fictive sunt cele expandate. Una din diferențele fundamentale între creșterea masei monetare pe o piață liberă și expandarea ei intervenționistă se regăsește la nivelul sistemului bancar, expus acum falimentului din cauza titlurilor fictive.

Producția, cel puțin cea oficială poate foarte bine să scadă, pentru că vânzătorii sunt în vădit dezavantaj. În orice caz, ea nu va crește. Un alt rezultat poate fi dezvoltarea pieței negre, adevărata piață în aceste condiții. Cazul cel mai interesant este desigur cel cu prețuri libere. Aici cel mai important factor este reprezentat de anticipări: dacă expansiunea creditului este neanticipată, rezultatele sunt limpezi: boom artificial și confiscarea de resurse de către birocrăție și clientela politică. Dacă ea este anticipată, vom avea redistribuire, nu și ciclu. Producția nu poate crește, pentru că e nevoie de resurse suplimentare pentru așa ceva și acele resurse nu vin de nicăieri.²⁰

Dar poate că Mankiw are altceva în minte: creșterea masei monetare va duce la creșterea cantității cerute și aceasta va genera creșterea producției, fără modificarea sau cu modificarea ușoară a prețului.²¹ Aceasta este una din erorile grave ale raționamentelor keynesiste și ale modelului IS-LM sau ale celor ce utilizează cererea agregată și oferta agregată. Două lucruri trebuie spuse: 1) titlurile fictive și hârtia monedă (sau aurul) nu reprezintă resurse reale, utile pentru producție; 2) la orice moment există pe piață o cantitate definită, limitată de bunuri de consum și factori de producție. În aceste condiții, tot ceea ce poate realiza expandarea masei monetare este o redistribuire a cererii și a resurselor (la nivel general), astfel încât firme și domenii *particulare* vor avea mai multe resurse și vor spori producția, însă altele vor avea mai puține resurse și o vor scădea. Esența creșterii masei monetare, fie cu aur, fie cu rezervă fracționară, o reprezintă redistribuirea resurselor, nu creșterea producției. Diferența între o monedă marfă, pe de o parte, și hârtie și rezerva fracționară, pe de alta, o reprezintă dimensiunea redistribuției (mult mai mare în sistemul intervenționist) și în exercitarea controlului asupra redistribuției (control exercitat de stat în aranjamentele etatiste).

În ceea ce privește atitudinea față de modificarea prețurilor, aceasta nu este deloc, cum cred keynesiștii, o problemă de preferințe sau de obiceiuri. Dacă cererea pentru un produs crește și vânzătorul nu mărește prețul, rezultatul va fi clar: penurie, cozi, mijloace non-monetare de distribuție a produsului. Și aceasta până când concurența va mări

²⁰ Singurul caz în care producția va crește este cel în care inflația va apropia structura salariilor intervenționiste de structura salariilor de piață, așa cum am arătat la discuția despre șomaj. De reținut că, și în acest caz, nu expansiunea monetară crește producția ci reducerea gradului de intervenție.

²¹ Vezi și raționamentul Christinei Romer.

producția bunului respectiv. Însă ce întreprinzător dornic să-și crească rolul în structura producției va proceda așa? Discuția este și mai interesantă dacă o aplicăm la piața muncii.

Aici keynesiștii au dezvoltat noi teorii pentru a explica șomajul, după cum spune Mankiw. Una dintre aceste teorii este așa-numita teorie a salariilor de eficiență (sau care stimulează eficiența); ea susține că mecanismul natural de ajustare a salariilor pe piață pentru a echilibra cererea și oferta nu funcționează pentru că *salariile mari fac muncitorii mai productivi*. Astfel, în ciuda unui surplus de forță de muncă, firmele nu reduc salariile pentru că această măsură ar reduce productivitatea muncii și profiturile firmei.

De ce a fost necesară o astfel de teorie? Pentru că, ne asigură Mankiw, „persistent unemployment is a puzzle for economic theory.” Așa cum am văzut mai sus, relația dintre salariile de piață și cele impuse prin intervenție reprezintă cheia acestui „puzzle”. Totuși, nu s-ar putea ca explicația lui Mankiw să fie cea corectă? Nu prea. Întreaga teorie a salariilor de eficiență pleacă de la o eroare elementară: nu salariile determină productivitatea ci vice-versa, productivitatea determină salariile. Altfel – ca să nu dăm decât un argument – întreprinzătorii nu ar fi oameni de afaceri ci furnizori de milostenie. Degeaba îl plătești pe un fotbalist mediocru ca pe vedetele Realului sau Barcelonei că tot nu va juca așa cum joacă ei. Salariile reflectă capacitatea muncitorilor de a contribui la producerea bunurilor, evaluate anticipativ de întreprinzători și real de consumatori. Dacă ar fi cum spune Mankiw, nu am mai avea salarii joase, toate ar trebui să fie înalte. Cum productivitatea este cea care explică salariile iar productivitatea depinde de acumularea de capital în primul rând, un profesor la fel de bun ca Mankiw va primi în România de câteva zeci de ori mai puțin decât profesorul de la Harvard. Poate veni într-o vizită dacă nu crede sau poate da o fugă peste graniță, la vecinii mexicani.

O altă problemă majoră a teoriei neokeynesiste a șomajului vine din faptul că șomajul ar fi un fenomen voluntar. Șomajul pe care îl vedem în realitate este unul involuntar, în sensul că deși atât muncitorul cât și întreprinzătorul doresc să încheie un contract de muncă la salariul x , ei sunt împiedicați de legislația muncii, care impune un salariu mult mai mare. Exemplul lui Mankiw este absurd: el presupune că deși productivitatea muncitorilor este mai mică, aceștia sunt plătiți cu un salariu mai mare pentru a le crește productivitatea, iar alții, capabili să facă același lucru, nu sunt angajați, nici pe un salariu mai mic, pentru că ar scădea profiturile firmei și ar scădea

productivitatea. Profiturile nu prea ar scădea dacă salariile ar scădea și ele. Mai mult, un întreprinzător concurent ar putea angaja forța de muncă neutilizată și l-ar scoate din afaceri pe cel cu salariile de eficiență. Oricum, Mankiw ar face bine să deschidă o firmă când observă asemenea oportunități. Totuși, ele sunt prezente doar prin teoriile mainstream, mai rar în realitate.

Toate celelalte explicații ale șomajului și depresiunilor oferite de Mankiw (piața liberă este de vină) sunt construite pe aceleași fundații nerealiste. Doar o remarcă, la final, despre anticipările raționale. Pe lângă faptul că întreaga teorie este nerealistă, este ronată interpretarea conform căreia anticipările raționale ale participanților la procesul de piață mențin economia în echilibru. Oamenii – muncitorii, întreprinzătorii etc. – comit erori, cu siguranță. Însă aceste erori sunt inevitabile și nu există nici o posibilitate științifică de a le evita și nici un aranjament instituțional superior ordinii proprietății private. Mai mult, oricât de raționale ar fi anticipările, rămân cel puțin două probleme majore: a) orice guvern iresponsabil poate impune salarii peste salariile de piață, generând astfel șomaj în masă și pe perioade îndelungate; b) raționale sau iraționale, anticipările pot fi corecte sau incorecte; anticipările incorecte ale expansiunii creditului generează alocări eronate de resurse și ciclul economic.